

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องการจัดการผลกระทบของการผลิตอีซูมอยที่มีต่อสุขภาพของประชาชนในหมู่บ้านช่างทอง ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ ครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบและกระบวนการจัดการผลกระทบของการผลิตอีซูมอยที่มีต่อสุขภาพของประชาชนในหมู่บ้านช่างทอง ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ ภายใต้มุมมองของประชาชนต่อปรากฏการณ์ทางสังคม เพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการผลิตอีซูมอย ประชาชน ผู้นำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมมาเป็นกระบวนการในการจัดการผลกระทบของการผลิตอีซูมอยที่มีต่อสุขภาพของประชาชน โดยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการศึกษาบริบทของชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลภาพรวม (Holistic) ของการศึกษาอย่างแท้จริง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ดังนี้

1. การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview)
2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม (Participant and Non-participant Object)
3. จดบันทึกภาคสนาม (Field Note)
4. การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)
5. การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) โดยกระบวนการมีส่วนร่วม (PAR)

1. สรุปและอภิปรายผล

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเองตลอดระยะเวลาของการศึกษา โดยการตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูลได้กระทำไปพร้อมๆกันในการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่

นำเชื่อถือโดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งสามารถสรุปผลและอภิปรายผลการศึกษาได้ ดังนี้

1. ผลกระทบของการผลิตอิฐมอญที่มีต่อสุขภาพของประชาชน ในหมู่บ้านช่างทอง ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ มีดังนี้

1.1 ผลกระทบของการผลิตอิฐมอญที่มีต่อสุขภาพด้านร่างกาย ได้แก่ การก่อให้เกิดโรคตาแดง ตาอักเสบ แสบตาหรืออาการระคายเคืองเยื่อตา รวมไปถึงปัญหาด้านระบบทางเดินหายใจ เช่น ไอ จาม หวัด ภูมิแพ้ ระคายเคืองเยื่อบุจมูกและลำคอ รวมทั้งรู้สึกลำบากใจ แน่น อึดอัด เนื่องจากมีฝุ่นละอองในอากาศเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะกลุ่มทารก เด็ก สตรีมีครรภ์ และผู้ที่มีโรคประจำตัวอยู่แล้วจะมีความเสี่ยงเพิ่มสูงขึ้น เพราะขั้นตอนของการผลิตอิฐมอญทำให้เกิดฝุ่นละอองขนาดเล็ก เขม่าควัน และขี้เถ้าจากการเผาไหม้ของแกลบ ซึ่งสอดคล้องกับ สุชาติ (จากผลการศึกษา หน้า 59) ตัวแทนประชาชนในพื้นที่กล่าวว่า “ตัวอาวก่อนเป็นภูมิแพ้กันอยู่แล้ว ลูก เมียก่อนเป็น ยิ่งมาเจอขี้เถ้า ควันแกลบเหม็นนะ มันยิ่งหายใจขัดๆ ลูกอาวมีผื่นขึ้นแหม บางเตื่อถ้าเขาปั่นรถถีบไปดีเตาเผาเนะ ดึงแสบตา ดึงหายใจขัดมีนี่หมด” (“ตัวอาวเองก็เป็นภูมิแพ้อยู่แล้ว ลูกและภรรยาที่เป็น ถ้ามาเจอขี้เถ้า ควันแกลบมันจะหายใจติดขัด ลูกอาวบางทีก็มีผื่นขึ้น บางครั้งถ้าเราปั่นจักรบานไปใกล้เตาเผาเนะ ทั้งแสบตา ทั้งหายใจขัดๆ”) ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของศูนย์วิจัยด้านมลภาวะและอนามัยสิ่งแวดล้อม สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์สุขภาพ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2550) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนากระบวนการรับรู้ผลกระทบทางสุขภาพจากมลพิษอนุภาคฝุ่นในอากาศ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ซึ่งผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าส่วนใหญ่กังวลเกี่ยวกับผลกระทบทางสุขภาพกาย ทั้งนี้เพราะพิษภัยของอนุภาคฝุ่นต่อมนุษย์นั้นมิได้อยู่หลายระดับ ตั้งแต่การทำให้ความสามารถในการมองเห็นลดลง โดยเฉพาะหากสัมผัสอนุภาคฝุ่นที่มีขนาดเล็กจะรู้สึกระคายเคืองตา แสบตา หากอนุภาคฝุ่นเข้าทางเดินหายใจก็จะก่อให้เกิดโรคระบบทางเดินหายใจ แสบจมูก ไอ จาม มีเสมหะ หรือมีการสะสมของฝุ่นในถุงลมปอด ทำให้การทำงานของปอดเสื่อมลง กระทั่งถึงโรคมะเร็งได้ นอกจากนี้ยังส่งผลต่อผู้ที่ป็นโรคหัวใจและหลอดเลือดให้มีความเสี่ยงเพิ่มขึ้น

1.2 ผลกระทบของการผลิตอิฐมอญที่มีต่อสุขภาพด้านจิตใจ ได้แก่ ก่อให้เกิดความหงุดหงิด รำคาญใจ และกลัวว่าจะมีฝุ่นละอองปะปนกับอากาศในปริมาณที่สูง รวมทั้งเกิดความรู้สึกไม่พอใจที่ไม่มีการควบคุมหรือมาตรการใดๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังเช่นที่ ศรีวรรณ (จากผลการศึกษา หน้า 59) กล่าวว่า “ขี้ฝุ่นมันน่า หายใจปอบะม่วน คนเฒ่าคนแก่ก้อจ่มว่าหายใจฝืด มันบะดีต่อร่างกายเฮา แหมอย่างน่าต้องกวาดบ้าน เพียวบ้านตลอด ปอบะเป็นอันยะอะหยัง ไฟก้อปะเข้ามา

แก้ไขเลข อย่างน้อยก็อยากให้อีฝุ่นมันลดลงพองก้อยก็ดี” (“ฝุ่นละอองในอากาศค่อนข้างเยอะ หายใจไม่สะดวก ผู้สูงอายุก็มักบ่นว่าหายใจติดขัด มันส่งผลเสียต่อร่างกายของเราเอง อีกอย่างน้ำ ต้องทำความสะอาดบ้านบ่อยๆ จนไม่เป็นอันทำอะไร หน่วยงานไหนก็ไม่เข้ามาแก้ไขเลข อย่างน้อย ให้ฝุ่นละอองลดลงบ้างก็ยังดี”) รวมทั้งประชาชนบางกลุ่มยังมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับภาวะโลกร้อน และทรัพยากรธรรมชาติที่มีการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการเผาอิฐมอญ ดังที่ เกียรติพงษ์ (สัมภาษณ์วันที่ 13 ธันวาคม 2554) กล่าวว่า “มันเป็นสาเหตุของภาวะโลกร้อนอย่างหนึ่งนะ ผมเพิ่ง ย้ายมาอยู่ที่นี้ประมาณ 2 ปี ปลุกดินไม้อะไรก็ไม่ค่อยขึ้น ดินมันคงร้อน บ้านผมอยู่ตรงข้ามกับเตาเผา ด้วยใจเลยปลุกอะไรไม่ค่อยได้ ผมเลยมองว่าอยากให้มีการจัดการเผาให้ดีกว่านี้ อาจจะเป็นเตาแบบ ที่แยกพืชสวน โลกก็ได้ ความร้อนมันจะอยู่แค่บริเวณเตา ไม่กระจายไปมากเท่าเตาแบบนี้” ซึ่ง สอดคล้องกับการศึกษาของศูนย์วิจัยด้านมลภาวะและอนามัยสิ่งแวดล้อม สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์ สุขภาพ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2550) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนากระบวนการรับรู้ผลกระทบ ทางสุขภาพจากมลพิษอนุภาคฝุ่นในอากาศ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาภาคเหนือ ตอนบนของประเทศไทย ซึ่งผลการวิจัยพบว่าประเด็นทางสุขภาพจิตเป็นประเด็นรองลงมาที่ ประชาชนคำนึงถึง เพราะมีความกลัวและความหวาดระแวงในการนำไปสู่การเกิดโรคเรื้อรัง เช่น โรคภูมิแพ้ โรคมะเร็ง

1.3 ผลกระทบของการผลิตอิฐมอญที่มีต่อสุขภาพด้านสังคม ได้แก่ ความไม่เข้าใจกัน การทะเลาะเบาะแว้ง และบาดหมางกัน จนเกิดการฟ้องร้องกลุ่มผู้ประกอบการขึ้น โดยมักมีการ ร้องเรียนปัญหาต่างๆเกี่ยวกับการผลิตอิฐมอญ ก่อให้เกิดความขัดแย้งในหมู่บ้านระหว่างกลุ่ม ผู้ประกอบการและชาวบ้านบางกลุ่ม ทั้งนี้เพราะที่ผ่านมาการแก้ไขปัญหายังทำได้ไม่ตรงจุด จึงเกิด ความไม่ยั่งยืนในการจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการสัมภาษณ์ พิรุณ (จากผล การศึกษาหน้า 64) ที่กล่าวว่า “ผมแจ้งเรื่องไปที่เทศบาลหลายครั้งแล้ว แต่ยังไม่มีการแก้ไขอะไรที่ เห็นเป็นชิ้นเป็นอัน ฝุ่น และจี๊ดก็ยังคงปลิวขึ้นไปในอากาศเยอะเหมือนเดิม มันค่อนข้างส่งผลเสีย ต่อการใช้ชีวิตในหมู่บ้าน ผมเคยขอร้องให้ทางกลุ่มผู้ปั้นอิฐหาแนวทางแก้ไขปัญหา แต่ก็เงียบ หายไป ผมคิดว่าอาจเป็นเพราะไม่มีแรงกระตุ้น หรือขาดความสำนึกต่อส่วนรวมนะ” ซึ่งสอดคล้อง กับการศึกษาของสาคร ไชยอำมาตย์ (2547) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการปัญหามลภาวะทางอากาศ ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียยังคงขาดการมีส่วนร่วมต่อการแก้ไขปัญหา การแก้ไขปัญหาคำเนินการอยู่เกิดจากการกระทำของภาครัฐจึงก่อให้เกิดความไม่ยั่งยืนในการ แก้ไขปัญหา อีกทั้งยังสอดคล้องกับการศึกษาของพัชรินทร์ รัตนวิภา (2547) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การมี

ส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศของสมาชิกองค์กร ชุมชน ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศที่ควรจะเป็นในอนาคต คือ เร่งสร้างจิตสำนึกและความตระหนักในการดูแลรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมในด้านมลพิษทางอากาศ

2. ผลการศึกษากระบวนการจัดการผลกระทบของการผลิตอิฐมอญที่มีต่อสุขภาพของประชาชน ในหมู่บ้านช่างทอง ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ โดยประยุกต์ใช้กระบวนการมีส่วนร่วม (Participatory Action Research – PAR) มีดังนี้

2.1 ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้านช่างทอง ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่

จากขั้นการเตรียมชุมชน (ระยะก่อนทำวิจัย) ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้ประกอบการ โดยในขั้นแรกเป็นการประชุม ชี้แจงเกี่ยวกับการทำวิจัย โดยผู้วิจัยเข้าพบกลุ่มผู้นำชุมชนในหมู่ที่ 7 บ้านช่างทอง และเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งปัญหาเกี่ยวกับการจัดการผลกระทบของผลิตอิฐมอญในช่วงที่ผ่านมา ยังไม่ได้รับการแก้ไขที่ถูกต้องและตรงจุด และไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากทั้งชาวบ้านและผู้ประกอบการ จึงส่งผลให้การจัดการปัญหาที่ผ่านมาไม่ยั่งยืน แต่เมื่อผู้วิจัยแจ้งวัตถุประสงค์ของการวิจัยและขอความร่วมมือ ปรากฏว่าทุกกลุ่มมีความสนใจและพร้อมที่จะให้ความร่วมมือ ดังเช่นที่ผู้ใหญ่บ้านวนารักษ์ กล่าวกับกลุ่มผู้นำชุมชนและตัวแทนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในวันที่ 13 ธันวาคม 2554 โดยได้กล่าวว่า “การแก้ไขปัญหานี้หากให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมมันก็จะเดินหน้าต่อไปได้ อาจจะเป็นร่วมวางแผน หรือร่วมตัดสินใจว่าเราจะจัดการกับสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างไร เพราะทุกวันนี้หมู่บ้านเราแบ่งออกเป็นหลายกลุ่มเนื่องมาจากผลกระทบจากการเผาอิฐ ที่ฝุ่นละออง ชี้เถ้า หรือควันจากแกลบไปทำให้เกิดความรำคาญ หรือมีผลต่อสุขภาพ ผมมองว่าถ้ากลุ่มผู้ปั้นอิฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมกันความขัดแย้งก็จะลดลง หรือหมดไปเลย ซึ่งอาจจะเป็นการดูแลสุขภาพเบื้องต้น หรือการจัดหาทีมอาสาสมัครดูแลสุขภาพแก่คนในพื้นที่”

รวมทั้งจากการสัมภาษณ์ วรรณศรี (จากผลการศึกษาหน้า 67) ที่กล่าวว่า “ที่ผ่านมาผมมองว่าชาวบ้านยังไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาย่างแท้จริง มันมาจากหน่วยงานอื่นมากกว่า ไม่ว่าจะเป็นจากเทศบาลเอง หรือส่วนอื่นๆที่เกี่ยวข้อง ปัญหามันเลยแก้ไขไม่ได้สักที เพราะมันไม่ตรงกับความต้องการของผู้ประกอบการ ผลสุดท้ายการแก้ไขก็ไม่ต่อเนื่องและไม่ยั่งยืน” ซึ่งผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับการศึกษาของสาคร ไชยอำมาตย์ (2547) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การ

จัดการปัญหามลภาวะทางอากาศในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียยังคงขาดการมีส่วนร่วมต่อการแก้ไขปัญหา การแก้ไขปัญหาที่ดำเนินการอยู่เกิดจากการกระทำของภาครัฐ โดยเฉพาะเทศบาลนครเชียงใหม่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ควรมีการรณรงค์เพื่อให้ประชาชนทุกกลุ่มตื่นตัวและผู้ที่มิบทบาทหลักในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวคือคนในพื้นที่และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับทุกฝ่าย ซึ่งผลการศึกษายังสอดคล้องกับการศึกษาของเจริญ พองศรี (2542) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การควบคุมโรคไข้เลือดออกโดยใช้กระบวนการเอไอซี บ้านกองลอย อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า กระบวนการเอไอซี (A-I-C) กระตุ้นให้ผู้นำเข้าร่วมประชุมรู้จักคิดหาเหตุผล และความต้องการของตนมาประกอบคำอธิบาย ตลอดจนพยายามชักจูงให้ผู้อื่นเห็นด้วยกับความคิดของตน โดยเฉพาะในกลุ่มย่อย ผู้เข้าร่วมประชุมมีโอกาสดแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง และยังเป็น การฝึกผู้เข้าร่วมประชุมให้รู้จักการทำงานและคิดเป็นกลุ่ม การแก้ไขปัญหาและการสร้างความสามัคคีในกลุ่ม แผนการควบคุมโรคไข้เลือดออกเป็นผลจากการระดมความคิดของผู้เข้าร่วมประชุม ที่ได้สร้างข้อตกลงร่วมกัน

2.2 ทำให้เกิดความเข้าใจและความสามัคคีของประชาชนในหมู่บ้านช่างทอง ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่

จากขั้นการทำความเข้าใจปัญหา (ระยะของการทำวิจัย) ทำให้เกิดความเข้าใจและพร้อมที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเต็มใจ ต้องการเห็นการจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของณรงค์ศักดิ์ (จากผลการศึกษาหน้า 71) ที่กล่าวว่า “เป็นก็ไปฟ้องกันครับ ส่วนใหญ่จะเป็นหมู่ที่เป็นมาอยู่ใหม่ จริงๆผมคิดว่าน่าจะแจ้งหือเป็นฮู้ก่อนครับว่าบ้านเฮามันยะอาชีพนี้ม้าตั้งแต่ต่อก่อน ป่อแม่ป็น้องเฮายะมาเมิน จะหือเป็นหย่างมันก็ยาก นอกจากว่าทางเทศบาลจะเสาะอาชีพนารองรับได้ แต่ก้อต้องผ่อด้วยเน้อครับ เพราะป็นดินนี้มนรายได้ก้อดีบางคนส่งลูกเรียนจนจบปริญญาโทได้เลย หักลดต้นทุนแล้ว เดือนนึงก็นังก้อยู่เนะครับ อยากหือทางเทศบาลล่ก้อหน่วยงานอื่นๆเข้ามาดูแล แก้ไขปัญหาตรงนี้ด้วย ผมบ่ะอยากหือป็น้องบ้านเฮามาผิดใจกันครับ” (“เขาก็ไปฟ้องกันครับ ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ จริงๆผมคิดว่าน่าจะแจ้งให้เขารับทราบก่อนครับว่าหมู่บ้านช่างทองทำอาชีพนี้ม้าตั้งแต่อดีต พ่อแม่พี่น้องเราทำกันมานานแล้ว จะให้เขาเลิกทำมันก็ยาก นอกจากว่าทางเทศบาลเองจะหาอาชีพนารองรับได้ แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ต้องมองด้วยเนะครับ เพราะป็นอิฐมอญก็มีรายได้ดี บางรายส่งลูกเรียนจนจบปริญญาโทได้เลย หักลดต้นทุนแล้วต่อเดือนก็มีรายได้เยอะ อยากให้ทางเทศบาลและหน่วยงานอื่นๆเข้ามาดูแล แก้ไขปัญหาตรงนี้ด้วย ผมไม่อยากจะให้พี่น้องในหมู่บ้านของเราต้องมืเรื่องบาดหมางกันครับ”) ผล

การศึกษาในครั้งนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ อรุณ กาพย์ไชย (อ้างใน รติรส บัวเปิด, 2550) ที่ได้ศึกษาถึงบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่กำหนดการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสุขภาพระดับชุมชน พบว่า การมีส่วนร่วมที่แท้จริงในการส่งเสริมสุขภาพนั้นเกิดจากความตระหนัก เห็นความสำคัญของปัญหา และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสุขภาพ จึงทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นของกิจกรรม สร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมเพื่อสุขภาพ เงื่อนไขที่กำหนดให้ประชาชนเข้าร่วมในการส่งเสริมสุขภาพ ในระดับนี้ คือ การเห็นประโยชน์ของการดูแลสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ ทำให้ประชาชนอยู่ในสังคมที่ดีขึ้น เกิดความเข้าใจและพร้อมที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเต็มใจ

2.3 ทำให้ได้แผนงานและโครงการเกี่ยวกับการจัดการผลกระทบของการผลิตอัฐมอญที่มีต่อสุขภาพของประชาชนในหมู่บ้านช่างทอง ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่

จากขั้นการตัดสินใจร่วมกัน (ระยะของการจัดทำแผน) โดยการประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทำให้ได้แผนงานและโครงการ โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้นำข้อมูลที่ได้จากขั้นการทำความเข้าใจปัญหามาเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการจัดเวทีประชุมร่วมกันกับผู้ประกอบการ ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ซึ่งขั้นตอนนี้จะสร้างความเข้าใจสถานการณ์ของผลกระทบที่เกิดจากการผลิตอัฐมอญ เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงปัญหาที่แท้จริง โดยเป็นการดำเนินการให้ทุกฝ่ายได้มีโอกาสร่วมกันเสนอการรับรู้ แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และความตระหนักเกี่ยวกับปัญหา สาเหตุ ตลอดจนผลกระทบของการผลิตอัฐมอญที่มีต่อสุขภาพ ดังเช่นที่ สมชาย (จากผลการศึกษาหน้า 73) กล่าวว่า “ช่วยกันคิดจะอีกอม่วนดี อะยังดีเฮฮ้อฮ้ออยู่ เป็นฮู้เป็นก้ออยู่ เอมาม่อตวยกัน บะแบ่งแยกว่าเฮมี ความฮู้น้อย เป็นคนความฮู้ลัก หมูเฮป็น้องจาวบ้านฮู้อะยังเป็นก้อฮับฟัง” (“ช่วยกันคิดแบบนี้สนุกดี อะไรที่เรารู้เราก็อวด เขารู้เขาก็พุด เอมาคูร่วมกัน ไม่แบ่งแยกว่าเรามีความรู้น้อย เขาคความรู้นอก พวกเราพี่น้องชาวบ้านพุดอะไรเขาก็รับฟัง”) และจากการร่วมเวทีประชุมนี้เองทำให้ได้แผนงาน/โครงการทั้งหมด 5 โครงการ คือ โครงการจัดทำเตาเผาแบบปิด, โครงการติดตั้งสปริงเกอร์น้ำหมุนบนหลังคาเตาเผาแบบเปิด, โครงการตรวจสุขภาพสัตว์จร, โครงการส่งเสริมอาชีพแก่ผู้ประกอบการ และกิจกรรมเคารพกฎความขัดแย้ง ผลการศึกษาครั้งนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ วิบูลย์ ตรีตัน (2539) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง การวางแผนแบบมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น โดยพบว่า เงื่อนไขที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวางแผนพัฒนามีส่วนร่วมที่สำคัญคือ โอกาสและอำนาจของประชาชนในการที่จะกำหนดแนวทาง

และการดำเนินการแก้ไขปัญหของตนเอง อีกทั้งยังสอดคล้องกับการศึกษาของ ประเสริฐ กิติรัตน์ ตระการ (อ้างใน นรินทร์ แก้วมีศรี, 2538) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนใน โครงการพัฒนาการศึกษาเพื่อชุมชน โดยพบว่า การที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริงนั้น ต้องดำเนินการโดย 1. การทำงานโดยกระบวนการกลุ่ม เป็นการจัดรูปแบบของการทำงานร่วมกัน มีระบบระเบียบของการทำงานร่วมกัน และขณะเดียวกันให้โอกาสแก่สมาชิกในการแสดงความคิดเห็นและยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น 2. ให้ประชาชนได้เรียนรู้และเข้าใจปัญหาต่างๆจากสิ่งที่ใกล้ตัวไปไกลตัว จากสิ่งที่ย่ำไปสู่ยากและสลับซับซ้อน ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานอย่างแท้จริงหรือเป็นการเข้าร่วมอย่างมีจิตสำนึก 3. กิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ สร้างเวทีเพื่อรองรับการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ รูปแบบการประชุม อบรม สัมมนา นำมาซึ่งการปรับปรุงให้กับท้องถิ่นของตน รวมทั้งยังสอดคล้องกับการศึกษาของกัญญา จาอ้าย (2551) ที่ได้ทำการศึกษารื่อง การจัดทำร่างแผนปฏิบัติการจัดการขยะมูลฝอย เทศบาลตำบลแม่ใจ อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา โดยพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำร่างแผนปฏิบัติการจัดการขยะมูลฝอย เทศบาลตำบลแม่ใจ โดยประยุกต์ใช้เทคนิค A-I-C ทำให้ชาวบ้านและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรับทราบสถานการณ์ปัญหา มีการกำหนดวิสัยทัศน์การจัดการขยะมูลฝอยร่วมกัน มีการคิดกิจกรรมและวิธีการจนกระทั่งได้ร่างแผนปฏิบัติการจัดการขยะมูลฝอยที่เป็นรูปธรรม และส่งมอบให้เทศบาลนำไปจัดทำแผนปฏิบัติการต่อไปได้

2.4 ผลของการนำแผน/โครงการไปปฏิบัติ

ในขั้นนี้ได้มีการเก็บข้อมูลโดยใช้การสังเกตและการสัมภาษณ์ ซึ่งโครงการที่นำไปปฏิบัติขณะนี้ ได้แก่ กิจกรรมเฝ้าระวังมลพิษทางอากาศ โครงการติดตั้งสปริงเกอร์น้ำหมุนบนหลังคาเตาเผาแบบเปิด โครงการตรวจสอบสุขภาพสัตว์จร ในส่วนของโครงการจัดทำเตาเผาแบบปิด และโครงการส่งเสริมอาชีพแก่ผู้ประกอบการ โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เทศบาลตำบลสุเทพ รวมทั้งกลุ่มผู้ประกอบการและตัวแทนประชาชนในพื้นที่เป็นผู้ร่วมกันรับผิดชอบ ซึ่งทั้งสองโครงการนี้ยังอยู่ในช่วงของการศึกษารูปแบบและความเหมาะสมของพื้นที่

สำหรับกิจกรรม/โครงการที่ทุกฝ่ายต้องการทำอย่างเร่งด่วน คือ กิจกรรมเฝ้าระวังมลพิษทางอากาศ โดยมีตัวแทนของแต่ละฝ่ายร่วมกันกำหนดกฎ กติกา ในการประกอบอาชีพผลิตอิฐมอดู ซึ่ง

แสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายในการร่วมมือร่วมใจกันจัดการต่อผลกระทบที่เกิดขึ้น ข้อตกลง กฎ กติกาที่ได้มาจากการยอมรับร่วมกันของทุกฝ่าย โดยมีกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เทศบาลตำบลสุเทพ ผู้นำชุมชนบ้านช่างทอง ตัวแทนประชาชนในพื้นที่ และตัวแทนผู้ประกอบการผลิตอิฐมอญ ร่วมเป็นคณะกรรมการในการดูแล และควบคุมมิให้ผู้ประกอบการรายใดฝ่าฝืนกฎ กติกา ซึ่งพบว่ามีความพึงพอใจ ดังที่ อุ่นเรือน (จากผลการศึกษาหน้า 89) ได้กล่าวว่า “เสาก่ออยากให้อาชีพปั้นดินมันอยู่ต่อไป ให้ลูกหลานเขาได้เห็น ที่อื่นเป็นบะมีละเอามือปั้นดินอย่างเขา กำไรเครื่อง บะเดี๋ยเป็นอยากให้อหมู่เขาแก้ไขดีไหน ถ้าบะเกินกำลังหมู่เขาก็ทำได้ อย่างวันนี้ได้มาอยู่กับหลายคนมันดีกว่ากู๊ดเดี๋ยเป็นมาแล้วมาบอกให้อ้าวว่าต้องขออย่างอื่นนะ เป็นบะผ่อเขาว่าเขาจะทำได้ก้อ หย่งวันนี้เขาอยู่กับ คนปั้นดินเองก้อได้มาอยู่กับ ถึงได้รู้ว่าต้องกิดถึงตึงเป็นตึงเฮา กฎ กติกามันก้อบะใจยาก ถ้าป็น้องเฮาอยากสืบสานอาชีพนี้ต่อ ก้อบะตาม ตะอิมันก้อแก้ปัญหาไปได้พ่องก้อดีละครับ ดีกว่าปล่อยห้อมันเป็นจะอ้อ มาคิดมาเถียงกันบะดาบ มันบะม่วนใจครับ” (“เราก็ออยากให้อาชีพผลิตอิฐมอญได้คงอยู่ต่อไป ให้ลูกหลานเราได้เห็น ที่อื่นเขาไม่มีแล้วนะอิฐมอญปั้นมือแบบเรา มีแต่ใช้เครื่องปั้น ตอนนี้เขาอยากให้เราแก้ไขที่ไหน ถ้าไม่เหลือบ่ากว่าแรงเราก็อทำได้ อย่างวันนี้ได้มาพูดคุยกันหลายๆคนมันดีกว่าทุกครั้งที่เขาเข้ามาแล้วมาบอกให้เราว่าต้องทำแบบนั้นนะ โดยที่เขาไม่มองเลยว่าเราจะทำได้ไหม วันนี้เราคุยกัน กลุ่มผู้ประกอบการเองก็ได้มาร่วมพูดคุยด้วยถึงได้รู้ว่าต้องเอาใจเขามาใส่ใจเรา กฎ กติกา มันไม่ใช่เรื่องยาก ถ้าพี่น้องเราอยากสืบสานอาชีพนี้ต่อก้อต้องทำตาม แบบนี้มันแก้ปัญหาไปได้บ้างก้อดีแล้วครับ ดีกว่าปล่อยให้แบบนี้ ต้องมาทะเลาะกันเปล่าๆ มันไม่สบายใจครับ”) ส่วนโครงการติดตั้งสปริงเกอร์น้ำหมุนบนหลังคาเตาเผาแบบเปิด ได้มีการเริ่มดำเนินการไปแล้วเช่นเดียวกัน โดยมีกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม, กองช่าง เทศบาลตำบลสุเทพ และผู้ประกอบการผลิตอิฐมอญ เป็นผู้ร่วมกันรับผิดชอบเพื่อผลักดันให้พื้นที่หมู่บ้านช่างทองเป็นพื้นที่ต้นแบบในการจัดการปัญหามลภาวะทางอากาศ ซึ่งได้มีการศึกษารูปแบบของการติดตั้งสปริงเกอร์บนหลังคาเตาเผาให้มีความเหมาะสมกับพื้นที่ โดยในส่วนของค่าใช้จ่ายทางเทศบาลตำบลสุเทพได้สนับสนุนงบประมาณให้ส่วนหนึ่ง และผู้ประกอบการเสียค่าใช้จ่ายเองอีกส่วนหนึ่ง รวมทั้งยังได้รับการสนับสนุนด้านบุคลากรจากกองช่าง เทศบาลตำบลสุเทพ ในการติดตั้งอุปกรณ์ให้แก่ผู้ประกอบการ ซึ่งพบว่ามีความพึงพอใจเช่นกัน ดังเห็นได้จากที่ บุญรอด (จากผลการศึกษาหน้า 90) ที่กล่าวว่า “สปริงเกอร์นี้ เทศบาลเป็นหื้อช่างมาทำ

หื้อ เป็นการสอนวิธีใช้ วิธีดูแลหื้อลุง ช่วงใดเฮาเฒ่า เขาก็เปิดน้ำเหยีย น้ำมันเป็นฝอยๆ จี้เต้าก็ตกลงไป จี้ฝุ่นก็ปะนั๊กเหมือนตะกอน ปั้นดินก่อปะฮ้อนนั๊กละ เพราะน้ำมันลงตรงนี้ไง แหมอย่างลุงก่อเอาแสลงมอล้อมดวย อย่างที่เป็นบอกในกฎน่่ากะ เฒ่าของเฮามันใกล้บ้านเป็นตะ แปะเหยียหื้อสบายใจดวย กันกู้คน” (“สปริงเกอร์นี้ทางเทศบาลให้ช่างมาทำให้ เขาก็สอนวิธีใช้ วิธีดูแลรักษาให้กับลุง ช่วงไหนเราเฒ่าเราก้เปิดน้ำ น้ำมันจะเป็นฝอยๆจับกับขี้เต้าก็จะตกลงไป ฝุ่นก็ไม่เยอะเหมือนเมื่อก่อน พื้นดินก็ไม่ร้อนเช่นเมื่อก่อน เพราะน้ำมันลงตรงนี้ไง อีกอย่างลุงก็เอาแสลงมอล้อมเตาเผาด้วย อย่างที่เขาร่างไว้ในกฎ เฒ่าเฒ่าของลุงมันอยู่ใกล้ที่อยู่อาศัย ก็เลยทำให้สบายใจกันทุกฝ่าย”) สำหรับโครงการตรวจสอบสุขภาพสัญจร มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำหน้าที่รับผิดชอบ ได้แก่ กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เทศบาลตำบลสุเทพ และสถานีอนามัยตำบลสุเทพเป็นหน่วยงานหลักที่เข้ามาให้การสนับสนุนด้านงบประมาณและบุคลากร รวมทั้งผู้นำชุมชน และทีมอาสาสมัครสาธารณสุข หมู่ที่ 7 บ้านช่างทองได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกระตุ้นเตือน และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในพื้นที่เข้ารับการตรวจสุขภาพอย่างสม่ำเสมอ โดยได้รับความพึงพอใจจากประชาชนในพื้นที่ ดังที่ บุญมี (จากผลการศึกษาหน้า 90) กล่าวว่า “หมอบอกเป็นบอกว่าจะมากู้เดือน ถ้าจะมาวันใดจะหื้อป้อหลวงประกาศให้เฮารู้ก่อน ป้าว่าจะอิดี คนเฒ่าคนแก่ที่เป็นบะมีริดมีระจะได้ไปตรวจใกล้ๆ” (“หมอบอกว่าจะมาทุกเดือน ถ้าจะมาวันไหนจะให้ผู้ใหญ่บ้านประชาสัมพันธ์ให้เราราทก่อน ป้าว่าทำแบบนี้ดี คนเฒ่าคนแก่ที่ไม่มีริดจะได้อีมาตรวจใกล้ๆ”) ซึ่งการนำแผนไปปฏิบัติถือเป็นสิ่งที่ดีในการเริ่มต้นจัดการปัญหา เพราะเสมือนมีการทำงานเป็นเครือข่าย ประชาชนในพื้นที่มีความรู้สึกว่ามีถูกทอดทิ้ง และได้รับการดูแลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ชอบ เข้มกลัด และโกวิท พวงงาม (2547) เรื่อง เทคนิคในการประสานงานกับเครือข่าย (Network) ที่กล่าวว่า การสร้างเครือข่ายของการมีส่วนร่วมจะก่อให้เกิดการระดมทรัพยากรที่มีคุณค่าในการร่วมกันพัฒนาชุมชนมากที่สุด เครือข่ายอาจมีทั้งภายนอกและภายในชุมชนที่ประสานทรัพยากรภายในและภายนอก โดยมีเป้าหมายร่วมกันในการช่วยชุมชนให้แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และพัฒนาดตนเองได้มากยิ่งขึ้น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล โรงพยาบาล โรงเรียน วัด เป็นต้น อีกทั้งยังสอดคล้องกับการศึกษาของ พชรินทร์ รัตนวิภา (2547) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศของสมาชิกองค์กร ชุมชน ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ พบว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศที่ควรจะเป็นในอนาคต คือ

1. เร่งการรณรงค์ การประชาสัมพันธ์ เกี่ยวกับอันตรายและผลกระทบจากมลพิษทางอากาศให้กับประชาชนในด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องได้รับทราบ
2. สร้างจิตสำนึกและความตระหนักในการดูแลรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมในด้านมลพิษทางอากาศ
3. ส่งเสริมให้หน่วยงานท้องถิ่นร่วมกับตัวแทนชุมชนและประชาชนทุกคนภายในชุมชนร่วมกันสังเกตสภาพอากาศภายในชุมชน

2.5 การติดตามผลการดำเนินโครงการ

การติดตามผลการดำเนินโครงการบางส่วนที่ได้ดำเนินการไปแล้วนั้น ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และสังเกตผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายถึงความคิดเห็นต่อกระบวนการจัดการผลกระทบของการผลิตอิฐมอญที่มีต่อสุขภาพของประชาชน หลังจากที่ได้จัดทำเวทีเชิงปฏิบัติการไปแล้ว 4 สัปดาห์ พบว่า หลายๆฝ่ายมีความพึงพอใจต่อการดำเนินการจัดการผลกระทบของการผลิตอิฐมอญที่มีต่อสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะ กลุ่มตัวแทนประชาชนที่มีการติดตามผลการดำเนินงานอยู่อย่างสม่ำเสมอ ก็มีความพึงพอใจในกระบวนการจัดการครั้งนี้ ดังที่บุญถ้วน (จากผลการศึกษาหน้า 91) ที่กล่าวว่า “การแก้ไขปัญหเกี่ยวกับผลกระทบต่อสุขภาพจากการปั้นอิฐมอญครั้งนี้ ผมมองว่าเป็นรูปธรรมที่สุด เพราะหลายครั้งที่ผ่านมามันไม่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้จริง ซึ่งมีเหตุผลมาจากการแก้ไขปัญหที่ไม่ตรงจุด ไม่ตรงกับความต้องการของทุกฝ่าย ไม่มองบริบทของหมู่บ้าน เลยทำให้การแก้ไขปัญหไม่สำเร็จและไม่ยั่งยืน วันนี้ผมเห็นแล้วว่าพลังของชาวบ้านที่ต้องการปรับปรุงอะไรบางอย่างมันสามารถทำได้ถ้ามีกระบวนการที่ดี” รวมไปถึงกลุ่มผู้ประกอบการก็ยอมรับในข้อตกลงที่ได้ทำร่วมกันของทุกฝ่าย ดังเช่น คำหล้า อุ่นคำ (จากผลการศึกษาหน้า 92) ได้กล่าวว่า “ภูวนี่เขาก็จะตามกฎที่ได้ร่วมกันวางไว้ ไผ่บะชะเขาก็ลงโทษ ป้าคิดว่ามันเป็นการเริ่มต้นที่ดี ถึงมันจะยังแก้บะได้หมดในวันนี้ แต่ถ้าหมู่เขาช่วยกันป้าคิดว่าวันหนึ่งมันต้องเป็นไปได้” (“ทุกวันนี้เราก็ทำตามกฎที่ได้ร่วมกันวางเอาไว้ ใครฝ่าฝืนเราก็ลงโทษ ป้าคิดว่ามันเป็นการเริ่มต้นที่ดี ถึงวันนี้มันยังแก้ไขอะไรได้ไม่หมด แต่ถ้าพวกเราช่วยกัน ป้าคิดว่าสักวันหนึ่งมันต้องเป็นไปได้”)

ในส่วนของเทศบาลตำบลสุเทพและสถานีอนามัยตำบลสุเทพซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐที่เข้ามาสนับสนุนและส่งเสริมการจัดการผลกระทบในครั้งนี้ก็มีความพึงพอใจ ดังที่ ญัฐวิทย์ (รักษาการแทนผู้อำนวยการกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม) (จากผลการศึกษาหน้า 92) กล่าวว่า

“มองว่าการจัดการปัญหากำลังเริ่มต้นขึ้น ส่วนตัวอยากให้การจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นในครั้งนี้ เป็นไปอย่างยั่งยืน อาจจะสำเร็จช้าหน่อย หรืออาจจะไม่สามารถจัดการได้ 100% แต่ถ้าสามารถทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้ในจุดที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ไม่ส่งผลกระทบทำให้ใครเดือดร้อน แค่นี้ก็เพียงพอแล้ว” ซึ่งทางเทศบาลตำบลสุเทพและสถานีอนามัยตำบลสุเทพยังมีการติดตามประเมินผลการดำเนินการของแต่ละโครงการอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อนำไปเป็นข้อมูลในการจัดการปัญหาด้านอื่นๆที่มีความคล้ายคลึงกันต่อไป การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายเช่นนี้จะทำให้การจัดการผลกระทบของการผลิตอิมมูโนที่มีต่อสุขภาพของประชาชนประสบความสำเร็จจนอยู่ในจุดที่ทุกฝ่ายพึงพอใจ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ ดวงจันทร์ อาภาวัชรุตม์ เจริญเมือง และคณะ (2549) ที่ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหามลภาวะทางอากาศของประชาชนเมืองเชียงใหม่ โดยพบว่า การจะแก้ปัญหามลภาวะทางอากาศอย่างยั่งยืนต้องบูรณาการการทำงานจากทุกส่วน ภาครัฐต้องประกาศกฎระเบียบและบังคับใช้กฎหมายเหล่านี้อย่างจริงจัง เพื่อลดการเผาต่างๆ มีการทำวิจัยและเผยแพร่ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผลกระทบจากอากาศเสียต่อสุขภาพของคนในพื้นที่ มีการผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ที่น่าสนใจและทำงานอย่างต่อเนื่องให้สามารถเข้าถึงคนท้องถิ่นทุกระดับ และต้องมีเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรต่างๆทุกระดับ เพื่อจะได้เปลี่ยนพฤติกรรมการก่อมลพิษทางอากาศ อีกทั้งยังสอดคล้องกับการศึกษาของ โทมัส สนั่นก้อง (2543) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง รูปแบบการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรขององค์การบริหารส่วนตำบลสันทรายและแม่แฝกใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ชุมชนได้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยชุมชนมีส่วนร่วมในทุกๆขั้นตอนของการดำเนินการวิจัย ทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้และสามารถนำไปแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ด้วยตนเอง ทั้งนี้ชุมชนจะสามารถนำกระบวนการเรียนรู้ที่ได้ไปพัฒนาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาด้านอื่นๆของชุมชนอีกด้วย

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. การดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ต้องเร่งสร้างกระบวนการเรียนรู้ของการจัดการผลกระทบของการผลิตอีโสมอญที่มีต่อสุขภาพ รวมทั้งสร้างความตระหนักในการเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการทุกขั้นตอนของการจัดการ
2. กิจกรรมในแผนงาน/โครงการ ที่ได้จากการวิจัยยังคงเป็นกิจกรรม/แผนงาน ในภาพรวมไม่ชัดเจนถึงรายละเอียดในการปฏิบัติ ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบทุกฝ่ายควรจัดทำเป็นแผนงานที่ชัดเจน ตลอดจนควรมีการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ประชาชนกลุ่มอื่นๆ ได้รับทราบและเสนอข้อมูลแนวทางแก้ไขปัญหาที่เป็นประโยชน์เพิ่มเติม

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเรื่องการจัดการผลกระทบที่มีสาเหตุมาจากการประกอบอาชีพหรือสถานประกอบการอื่นๆ ที่ส่งผลต่อสุขภาพของประชาชน เช่น โรงงานเย็บผ้า โรงสีข้าว เป็นต้น โดยใช้การมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มให้เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การคิดค้นปัญหาและตัดสินใจ การร่วมจัดทำแผนงาน/โครงการ การมีส่วนร่วมดำเนินการ และการมีส่วนร่วมติดตาม
2. ในการนำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้ในการศึกษา อาจจะมีสถานการณ์ที่ไม่อาจคาดคิดเกิดขึ้น ดังนั้นวิทยากรควรมีทักษะที่ดีในการดำเนินกระบวนการกลุ่ม เพื่อให้การประชุมเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้
3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนควรมีการนำข้อมูลที่ได้จากการสำรวจสถานการณ์ปัญหาและผลกระทบที่มีต่อสุขภาพของประชาชนไปเป็นข้อมูลนำเข้าเพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้รับทราบสถานการณ์ และสามารถคิดกิจกรรมเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหา บนพื้นฐานข้อมูลที่เป็นจริงและเป็นปัจจุบัน
4. การศึกษาประเด็นเกี่ยวกับสถานการณ์ สาเหตุ และผลกระทบของปัญหาฝุ่นละอองที่มีผลกระทบต่อสุขภาพ ควรมีการศึกษาในเชิงลึกและมีการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากผลกระทบที่เกิดขึ้นอาจมีมาจากหลายสาเหตุตามบริบทของประชากร พื้นที่ และปัจจัยภายนอกอื่นๆ เพื่อให้การวางแนวทางการจัดการปัญหามีความเหมาะสมกับบริบทแวดล้อมและสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน
5. ที่ผ่านมามีการศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบจากฝุ่นละอองที่มีต่อสุขภาพมักเป็นการศึกษาในเชิงวิทยาศาสตร์เป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นการศึกษาในประเด็นผลกระทบจากฝุ่นละอองที่มีต่อสุขภาพจึงควรมีการศึกษาในเชิงสังคมศาสตร์เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากปัญหาดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อคนในสังคมโดยตรง